

INGLIZ TILI DARSLARIDA MEDIA-SAVODXONLIK VA TANQIDIY FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISHNING METODIK TIZIMI

Fotima Rasulova

*Master of Arts in Teaching English to
Speakers of Other Languages (MA TESOL)
Webster University, Tashkent, Uzbekistan*

Annotatsiya: Ushbu tadqiqotda oliy va o'rta maxsus ta'lim muassasalarida ingliz tili darslarida media-savodxonlik hamda tanqidiy fikrlash (critical thinking) ko'nikmalarini kompleks rivojlantirishning tizimi ishlab chiqilgan va uning samaradorligi yoritilgan.

Kalit so'zlar: media-savodxonlik, tanqidiy fikrlash, metodik tizim, media matn, tanqidiy diskurs tahlili, interaktiv ta'lim.

МЕТОДОЛОГИЧЕСКАЯ СИСТЕМА РАЗВИТИЯ МЕДИАГРАММЫ И КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Фотима Расулова

*Магистр искусств в области преподавания английского
языка носителям других языков (MA TESOL)
Университет Вебстера, Ташкент, Узбекистан*

Примечание: В данном исследовании разработана система комплексного развития медиаграмотности и навыков критического мышления на уроках английского языка в высших и средних специализированных учебных заведениях и показана ее эффективность.

Ключевые слова: медиаграмотность, критическое мышление, методическая система, медиатекст, критический дискурс-анализ, интерактивное образование.

METHODOLOGICAL SYSTEM FOR DEVELOPING MEDIA LITERACY AND CRITICAL THINKING IN ENGLISH LANGUAGE LESSONS

Fotima Rasulova

*Master of Arts in Teaching English to
Speakers of Other Languages (MA TESOL)
Webster University, Tashkent, Uzbekistan*

Annotation: This study develops a system for the comprehensive development of media literacy and critical thinking skills in English language lessons in higher and secondary specialized educational institutions and highlights its effectiveness.

Keywords: media literacy, critical thinking, methodological system, media text, critical discourse analysis, interactive education.

KIRISH

Zamonaviy raqamli va axborotlashgan jamiyatda inson kunlik ravishda ulkan hajmdagi media-kontent (yangiliklar, ijtimoiy tarmoq postlari, reklama, tahliliy maqolalar) oqimiga to'qnash keladi. Axborotning xolisligi, feyk (soxta) xabarlar hamda manipulyativ fendlarning ortib borishi chet tillarini, xususan ingliz tilini o'qitish metodikasi oldiga yangi pedagogik vazifalarni qo'yimoqda.

Ingliz tili bugungi kunda global media makonining asosiy muloqot tili hisoblanadi.

Biroq, an'anaviy EFL (English as a Foreign Language) darslarida asosiy e'tibor faqat **tilning lingvistik aspektlariga** (grammatika, lug'at va matnni to'g'ridan-to'g'ri tarjima qilish) qaratilib, matn ortidagi **yashirin ma'nolar, muallifning pozitsiyasi hamda axborotning ishonchliligini tanqidiy baholash** ko'nikmalari ikkinchi darajaga tushib qolmoqda.

Muammoning dolzarbligi: Talabalar ingliz tilidagi media matnlarni erkin o'qishi yoki tinglashi mumkin, lekin ulardagi mantiqiy xatolar (logical fallacies), tarafkashlik (bias) hamda manipulyatsiyani aniqlashda qiynalishadi.

Tadqiqotning maqsadi: Ingliz tili darslarida autentik media materiallardan foydalangan holda talabalarning media-savodxonligi va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini bosqichma-bosqich rivojlantiruvchi integratsiyalashgan metodik tizimni yaratish va uning samaradorligini sinovdan o'tkazish.

ASOSIY QISM

Zamonaviy raqamli texnologiyalar asrida ta'lim jarayonini odatdagi auditoriya, darslik va shaxsiy muloqot bilan cheklab bo'lmaydi. Internet tarmoqlarining rivojlanishi, raqamli resurslar va turli onlayn platformalarning paydo bo'lishi o'qitish jarayonida keskin o'zgarishlar yasab, katta imkoniyatlar eshigini ochmoqda. Ayniqsa, ingliz tili kabi xalqaro muloqot tilini o'rganish va o'rgatish jarayonida onlayn darslar, masofaviy treninglar, vebinarlar hamda virtual platformalar bugungi kunda keng ommalashib bormoqda. Ingliz tili o'qituvchilari bugungi avlodning chet tillariga oid bilimni shakllantirishda muhim bo'g'in hisoblanadi. Shu bois, bo'lajak yoki faol ingliz tili o'qituvchisi raqamli vositalar bilan ishlash, interaktiv muhitda metodik texnologiyalarni qo'llash, onlayn platformalar imkoniyatlarini to'liq ishga solish orqali talabalarga chuqur va barqaror bilim berish yo'lida tinimsiz izlanishi kerak. Ammo bu jarayon faqat "yangi texnologiyalarni o'rganish" bilan cheklanmaydi, balki tanqidiy

fikrlash kabi chuqur aqliy-ijodiy ko‘nikmani ham rivojlantirishni taqozo etadi. Tanqidiy fikrlash – shaxsning mustaqil, asosli, xolis hamda ijodiy nuqtayi nazarini ifoda eta olish qobiliyatidir. U nafaqat har qanday axborotni tekshirish, tahlil qilish, baholash, balki keraksiz yoki soxta ma’lumotlardan himoya qilish va ishonchli dalillarga asoslangan xulosalar chiqarish imkonini beradi. Raqamli davrda bu ko‘nikma yanada dolzarb bo‘lib, onlayn platformalarda har xil sifatdagi axborotlar oqimi kuchaygan bir paytda muhim poydevor vazifasini o‘taydi. O‘qituvchining o‘zi tanqidiy fikrlash me’yorlariga amal qilsa, uning darslari zamon talablari darajasida yanada samarali va xorijiy tilda ijodiy o‘rganish jarayoniga xizmat qiladi. Tanqidiy fikrga ega bo‘lgan shaxs har qanday xabarga nisbatan avval “Isbot bormi?”; “Manba qanchalik ishonchli?”; “Boshqa nuqtayi nazarlarni ham ko‘rish kerakmi?”; “Qanaqa dalillar mavjud?” kabi savollarni berib, mulohaza yuritadi, shaxsiy xulosani dalillarga tayangan holda shakllantiradi. Bu pedagogik jarayonda o‘qituvchining asosiy ko‘nikmalaridan biri sanaladi, chunki u shunchaki ma’lumot uzatuvchi emas, balki o‘quvchilarda ham tanqidiy yo‘nalishdagi savollar uyg‘otuvchi, muammoni turli rakurslarda yoritib bera oluvchi rahbar bo‘lib xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Tanqidiy fikrlash – bu turli manbalardan kelib chiqayotgan ma’lumotlarni xolis baholab, ularning ishonchlilik darajasini belgilash, ilgari surilgan fikr yoki dalillarni sintez qilish, muqobil g‘oyalarni tahlil qilish, shuningdek xulosa chiqarish jarayonidir. John Dewey tanqidiy fikrlashni “reflektiv fikr” deb atagan bo‘lib, insonning tajriba va kuzatuv natijalariga asoslangan, mantiqiy jarayonlarga tayanadigan fikr yuritish sifatida ko‘rsatgan. Shuningdek, Jean Piaget ham bola aqliy rivojlanishi nazariyasida shaxs o‘z kognitiv jarayonlarini chuqur idrok eta boshlagan vaqtdan tanqidiy fikrlash shakllana boshlashini e’tirof etgan. Onlayn platformalar – bu internet tarmog‘i orqali masofadan turib interaktiv ta’lim va muloqotni amalga oshiruvchi veb-saytlar, dasturiy tizimlar yoki mobil ilovalardir. Bunday platformalar real vaqt rejimida (sinf vaqti bilan sinxron) yoki kechiktirilgan tarzda (asinxron) ishlashi mumkin. Moodle, Google Classroom, Canvas, Zoom, Microsoft Teams, Edmodo, Coursera kabi platformalar hozirda eng keng qo‘llaniladigan onlayn ta’lim vositalaridandir[4]. Onlayn platformalarning asosiy xususiyati – masofaviy ta’lim jarayonini tashkil qilish, talaba va o‘qituvchi o‘rtasida doimiy muloqot kanallarini saqlash, topshiriqlarni yuklash, baholash, ilmiy-ijodiy loyihalarni muhokama qilish imkonini berishdir. Bugungi kunda onlayn platformalardan chet tili o‘qitish jarayonida keng foydalanilmoqda, chunki bu platformalar turli multimediyaga resurslarini (video, audio, rasmlar, testlar) tezkor taqdim etish, har bir talabaga individual yondashuvni ta’minlash, interaktiv mashqlarni taklif qilish, virtual guruhlarini yaratish kabi ko‘plab qulayliklar taqdim etadi. Onlayn platformalarning chet tili o‘qituvchisiga ta’siri. Ingliz tili o‘qituvchilari onlayn platformalar orqali: Dars materiallarini tezkor va qulay tarzda tarqatadi; Talabalarni

test va topshiriqlarni onlayn bajarishga jalb qiladi, shu bilan ularning bilish jarayonida doimiy ishtirokini kuchaytiradi; Videoma'ruzalar, podkastlar, blogpostlar, veb-saytlardan foydalanib, real hayotdan olingan til muhitini uyg'otadi; Virtual bahs-munozaralar (forumlar, chatlar) tashkil etib, talabalarga bir-birining fikrini tanqidiy o'rganish, muhokama qilish imkoniyatini yaratadi.

XULOSA

Ingliz tili darslarida media-kontentni tahlil qilish mexanizmi shunchaki matnni o'qish yoki videoni tomosha qilishdan iborat emas, balki bu jarayon til o'rganuvchining kognitiv filtrlari va kommunikativ kompetensiyasini birlashtiruvchi murakkab pedagogik strategiyadir. Ushbu mexanizmi nazariy asosi o'quvchini passiv axborot qabul qiluvchidan faol "diskurs-analitik" darajasiga ko'tarishga qaratilgan. Bunda til o'rgatishning an'anaviy metodlari (grammatika, leksika, talaffuz) media-savodxonlikning tanqidiy komponentlari bilan sinxron ravishda amalga oshiriladi. Mazkur jarayonning fundamental asosi sifatida ma'lumotni de-konstruksiya qilish, ya'ni tayyor media-mahsulotni tarkibiy qismlarga ajratish orqali uning ichki mantiqiy qurilmasini o'rganish mexanizmi xizmat qiladi.

Zamonaviy raqamli axborot makonida ingliz tili global miqyosdagi cheksiz ma'lumotlar oqimining asosiy tashuvchisiga aylanganini inobatga olsak, o'quvchilarda tanqidiy fikrlash ko'nikmasini shakllantirish ularning "axborot iste'molchisi" darajasidan "axborot tahlilchisi" darajasiga ko'tarilishini ta'minlaydi. Ingliz tili darslari bu jarayonda markaziy o'rin tutadi, chunki raqamli kontentning aksariyat qismi aynan shu tilda yaratiladi. Raqamli makonda tanqidiy fikrlash mexanizmi o'quvchidan nafaqat matnning lingvistik tuzilishini tushunishni, balki uning raqamli konteksti va manba ishonchliligini tahlil qilishni talab etadi. Metodik jihatdan bu jarayon "Lateral Reading" (Gorizontal o'qish) strategiyasi orqali amalga oshiriladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Avabek o'g'li, Xusanboy Odashaliyev. "AXBOROT ISTE'MOLI JARAYONI VA AXBOROT BOZORI AXBOROTNI ISTE'MOL QILISH JARAYONI VA UNING AXBOROT BOZORI BILAN ALOQASI." INTERDISCIPLINE INNOVATION AND SCIENTIFIC RESEARCH CONFERENCE. Vol. 2. No. 19. 2024.

2. Mamatmurotov, O. K. "Tanqidiy fikrlashning pedagogik aspektlari." Inter education & global study 5 (2024): 275-282.

3. Muminova, Aydin. "Interfaol Darslar Orqali Tanqidiy Fikrlashni Rivojlantirish." Miasto Przyszłości 55 (2024): 214-216.

4. Nurmuxamadovna, Askarova Zilolaxon. "Axborot kommunikatsiya texnologiyalari asosida ta'lim jarayonida ilg'or pedagogik modellar va texnologiyalarni joriy etish." pedagog 7.11 (2024): 326-333.

5. Sharipova, Maxmuda Zoitovna. "MASOFAVIY TA'LIMDA INTERFAOL O'QITISH METODLARI: TALABALAR FAOLIYATIGA TA'SIRI." World of Philology 3.4 (2024): 112-117.

6. Matnazarova, M.B. "Pedagogik trening orqali talabalarning ehtiyoj-motivatsion sohasini optimallashtirish. Inter education & global study (2025): 340-348.

